

HET LIMBURGS

De Limburgse dialecten vormen de meest zuidoostelijke dialectgroep van het Nederlandse taalgebied. Binnen het Limburgse gebied, dat in grote lijnen overeenstemt met Belgisch en Nederlands Limburg, zijn er van oost naar west nog een aantal grotere dialectgroepen te onderscheiden.

Limburg als oudste centrum van geschreven 'Nederlands'

De eerste doorlopende tekst in het Oudnederlands waarvan we, weliswaar indirect, weet hebben, werd in 1591 door Justus Lipsius ontdekt in een psalter met Latijnse psalmen. Deze zogenaamde Wachtendonckse psalmen uit de 9de - 10de eeuw staan boven de Latijnse tekst geschreven en zijn deels in een Nederfrankisch - zeg maar Limburgs - dialect gesteld. En dat is niet de enige getuigenis van een zeer vroege Limburgse schrijfcultuur in de volkstaal. Een 9de-eeuws evangeliarium van het Sint-Amorklooster van Munsterbilzen bevat het tweetalige vers: *'Tesi samannunga vvas edele unde scona. Et omnium virtutum pleniter plena'* (Deze gemeenschap was edel en schoon, en volledig vervuld van alle deugden), dat er in 1130 op een vrij plaatsje werd bijgeschreven. Dit is meteen het op een na oudste taalfragment uit het Nederlandse taalgebied - na het alom bekende *hebban olla uogala ...* Ook de eerste Middelnederlandse teksten (vanaf ca. 1200) zijn in Zuid-Limburg, in de streek tussen Tongeren en Maastricht te situeren. Naast de fragmenten van de *Sente Servas*, geschreven omstreeks 1195 door de Limburger Heinric van Veldeke, kan daarbij bijvoorbeeld gedacht worden aan de anonieme Limburgse vertaling van de Franse ridderroman *'Aiol et Mirabel'* (1220-40).

De grenzen van het Limburgs

In de dialectologie wordt het Limburgse taalgebied wel eens afgebakend met de grenzen

tussen *ik/ich* in het westen en *maken/machen* in het oosten. In het *'ich maak'*-gebied wordt dan Limburgs gesproken, maar dat valt niet helemaal samen met de provinciegrenzen. Aan de grens met Brabant hebben Lommel, Tessenderlo en Kwaadmechelen de *ik*-vorm en spreken dus een Brabants dialect; maar omgekeerd hoort een flink stuk van het Hageland - van Landen tot net achter Tienen - dan bij het Limburgstalige gebied. In Kerkrade en omgeving, helemaal in het zuidoosten van Nederlands Limburg tegen de Duitse grens, zegt men *'ich mach'*, zodat de Ripuarische dialecten daar in feite niet meer tot het Limburgs behoren.

De eigenaardigheden van het Limburgs

In tegenstelling tot de overige dialecten in Vlaanderen (die op het Westnederfrankisch teruggaan) behoort het Limburgs tot de Oostnederfrankische tak van de Germaanse taalfamilie. De Brabantse en Vlaamse dialecten zijn de rechtstreekse voorouders van onze Nederlandse standaardtaal, maar het Limburgs is er slechts in de tweede graad, als een tante, mee verwant. Ook tegenwoordig hebben niet-Limburgers vaak de indruk 'een soort Duits' te horen, als ze dialecten uit het bronsgroene eikenhout beluisteren. Dat komt uiteraard omdat de Limburgse dialecten heel wat kenmerken hebben die wel in de Rijnlandse dialecten ten oosten (en sommige ook in het Duits), maar niet in de Brabantse en Vlaamse dialecten ten westen voorkomen.

Het meest bekende voorbeeld vormen wellicht de persoonlijke voornaamwoorden *ich* en *dudlich* in plaats van *ik* en *gij* of *jjj*. De *dudlich*-vorm komt tegenwoordig echter enkel nog in de oostelijke helft van Limburg voor. Ook bij andere voornaamwoorden, zoals *weer* (wij), *geer* (jullie) en *er* (hij), die aanleunen bij het Duitse *wir*, *ihr* en *er*, is de westelijke druk vanuit het oprukkende Brabantse dialectgebied merkbaar.

Een ander taalkenmerk waar de Limburgse dialecten mee doordesemd zijn (maar dat ook in het oosten van het Brabants voorkomt) en dat niet-Limburgers vooral uit het Duits kennen, is het voorkomen van umlaut of klinkerwisseling. In werkwoordvormen (bv. *vallen - du vils*), meervouden ('*ne baum - twee beim*), verkleinwoorden ('*ne bal - e baelke*) en afgeleide woorden (*bakken - 'n baekker*) krijgt de klinker uit het grondwoord umlaut.

Ook het niet-uitspreken van de eind-*t* is typerend voor het Limburgs en verraadt ook vaak de herkomst van Limburgers als ze A.N. spreken, zoals in: '*ich ston deze nach op wach en heb heel zach aan u gedach*'.

Het meest speciale kenmerk van bijna alle Limburgse dialecten is hun zogenaamde tonaliteit: het feit dat ze gebruik maken van het verschil tussen stoot- en sleeptoon om twee voor het overige identieke woordvormen toch een andere betekenis te geven. In het A.N. en de niet-Limburgse dialecten van ons taalgebied worden alle woorden met stoottoon uitgesproken. Limburgs is - net als Chinees, Zweeds, Servo-Kroatisch, Litouws en nog een reeks andere talen - een toontaal en kent ook sleptonen. Voor niet-Limburgse oren is die sleptonrealisatie het zo beruchte 'zangerige toontje' waar Limburgers zo makkelijk op afgerekend worden. Een been is in het Limburgs *bein* met stoottoon. Het meervoud benen is *bein* met slepton. Niet-Limburgers zijn doof voor deze toonnuance en horen twee keer precies hetzelfde. Limburgers weten meteen of het om enkelvoud of meervoud gaat. Op dezelfde manier wordt bv. ook onderscheid gemaakt tussen

bal (stoottoon = dansfeest) en *bal* (sleeptoon = voetbal).

Een ander exclusief Limburgs verschijnsel is het voorkomen van een zogenaamde gerundumvorm op *-taere*, die uitdrukt dat de handeling van het werkwoord bezig is: *loupentaere* (= al lopend), *lachentaere veel er op ze gezich* (= terwijl hij lachte, viel hij op zijn gezicht).

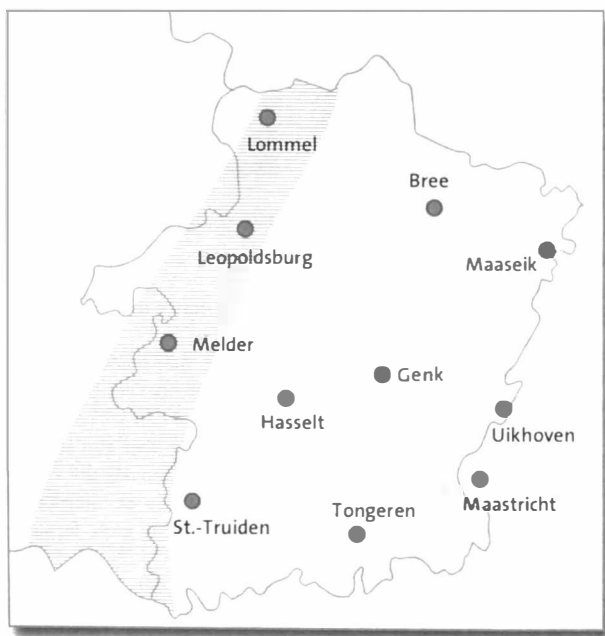
Brabantse expansie

Het Limburgs is geen eenheidsworst, maar bestaat uit onderling sterk variërende dialecten. De bekendste taallijnen (isoglossen) doorkruisen het Limburgse dialectgebied van noord naar zuid en verdelen de Belgische provincie in een Oost- en een West-Limburgse helft. Dat is niet toevallig zo: de eeuwenlange invloed van het machtige hertogdom Brabant - waaraan het oude graafschap Loon/prinsbisdom Luik na de Slag van Woeringen in 1288 ondergeschikt werd - heeft ook in de spreektaal zijn sporen achtergelaten. Zo spreekt men in West-Limburg (onder Brabantse invloed) van *schrijven*, *gij*, *huis*, *boek* en *bier*, terwijl Oost-Limburgers de oudere varianten *sjrieven*, *du/dich*, *hoes*, *book* en *beer* bewaard hebben. Ook in de woordenschat is die Brabantse expansie merkbaar in woordparen als *patat/veerpel* en *klappen/kallen*. Dat die verbrabantsing niet gestopt is, bewijst bv. de snelle opmars van *noemen*, waar eertijds iedere Limburger *heiten* gezegd zou hebben.

lic. Rob BELEMANS

LIMBURGS

(11 gemeenten, 12 transcripties)

Bree**Van armoei ben ich naar de put gegangen***Vertellers : Emiel (°1906)**Opgenomen: 4 februari 1973*

Wij zijn getrouwd in '28. En in '29 dus kwam 't eerste kindje. En toen, ja toen moesten we bouwen. Toen hebben we hier grond gekocht. Toen zijn ich en pa - da's pa Baeten hé, wij zijn toen naar Vandeurzen ... heen gegaan. Maar die had voor den oorlog, pa had voor den oorlog van '14-'18 grond gekocht hier neven, waar ze nu wonen, hé. En die kostte 50 frank de are. En toen, ja, naar Vandeurzen ... heen, dat waren ouw jonkmannen, maar geld genoeg hadden die, hé. En toen zei die: "Ja, Baeten ...", zaid-er (1), "Dat zal geen 50 frank zijn", zei-er, "Maar dat zal 150 frank moeten zijn", zei-er. En toen kochten wij die grond aan 150 frank de are. Ja, en toen gebouwd. Een lening aangegaan: we hebben 14.000 frank geleend op werkmanswoning. En, ja, wij hadden zo wat meubelkes, niet te veel, uit den ouwe-winkel gekocht. En die 114 frank, ... Ich moet eerst zeggen: ich werkden in Reppel in het fabriek, in het lepelenfabriek, hé. En ich verdiende daar 23, 24, 25: dat was allemaal stukwerk, dat was 'entreprise', hé. En dat, die 114.80 frank per maand opbrengen, dat was heel zwaar voor ons. Dat, wij kosten (2) dat niet, niet bolwerken, hé. En van armoei ben ich naar de put gegangen (3). En daar kreeg ich in ene keer meer als het dobbel. Daar verdielden ich 50 frank per dag. En toen, ja dat was in Eïdsen. En toen van daaruit, toen is die bus afgeschafft; toen ging dat werk overal slechter. En toen is de bus afgeschafft in Eïdsen, toen moesten we naar Zwartberg gaan. Toen ben ich zeker, ja, zeker 3, 4 jaar met de velo (4) naar Zwartberg geweest. En dat was 18 kilometer. En dan moest ich hier 's morgens om 4 uren, ten laatste, weg. Met de velo. Want de uur (5) van de put die stond 20 minuten voor, he. De treinmannen, den trein, de

uur van den trein die stond 20 minuten voor op de normaal uur, he. En dan kwamen de, dan kwamen wij met de treinmannen daar aan, hé. Ja, en zo zijn, zo ben ich in de put geraakt en zo konden wij dat heel goed betalen, die 114.80 frank.

(1) zaid(d)-er = zei hij

(2) kosten = konden

(3) naar de put gegangen = naar de steenkoolmijn gegaan

(4) velo = fiets

(5) de uur = de klok

Genk**En dat is zo vol in Genk dan, dat ge op de koppen kunt lopen***Vertellers : Lena (°1894) en Helena (°1901)**Opgenomen: 7 april 1973*

Eén grote kermisdag in Genk, hé. De eerste mei.

Ah, de eerste mei.

Dat was mei-markt. En dan kwamen daar ik weet niet hoeveel beesten naar de markt en die werden dan verkocht. En dan maakten ze thuis op de koer een stal en dan trokken we daar ... En die dag die vierden ze de hele dag en dan waren de mensen allemaal zat. Dat was de enigste grote feestdag in Genk.

Ah ja. En dan mocht ook, alle jong volk mocht dan naar de markt gaan. Alle meisjes en jongens. Ja, ja, dat mochten ze doen.

Dat was den enigste, dat is de grootste kermisdag in Genk geweest altijd.

Dat was de grootste dag van 't jaar.

Ja.

En dat hebben ze nu opnieuw ingevoerd. Ik weet niet of ge daarvan hoort. Dat is thans

wijd en breed bekend nu: de eerste mei. Dat hebben ze nu, na de oorlog, terug ingevoerd.

Ja, ja.

En dat is nu nog een van de grootste dagen van Genk.

Maar nu komen daar geen beesten niet meer op de markt. Dat is allemaal gedaan. Hier zijn geen boeren bekans (¹) niet meer. Maar nu is dat een grote stoet met heel veel wagens. En alle ra[ssen] ... en daar doen de heel vreemdelingen aan mee, allemaal.

En een meikonigin hebben ze dan, met haar gevolg.

En veel muziek. En zelfs van Duitsland, van Holland, van alle kanten komen daar muzieken die hier komen meespelen, harmonies die hier meekomen spelen en wagens van alle ... gehuchten en van alle nationaliteiten. Hé ?

Ja, ja.

En dat is heel, heel schoon. En dat is zo vol in Genk dan, dat ge op de koppen kunt lopen. Verschrikkelijk. En dat is de hele dag ook kermis. Weer opnieuw. De mensen die gaan dan niet meer naar huis voor gaan te eten, die blijven allemaal hier en die gaan overal een friet kopen of ergens een ...

Er is hier dan genoeg overal, hé.

Ja, hier is van alles genoeg te krijgen. Dat is een echte plezierige dag.

Ja, dat is de grootste dag van Genk. Dat is wel iets van het enigste wat van de oude tijd overgebleven is.

Ja, ja.

Dat is de eerste mei. //

Hasselt 1

En toen begon Stef te vertellen: ze waren naar Rome geweest

*Vertellers : Antoine (°1899) en Jean (°1901)
Opgenomen: 9 november 1963*

Ich heb eens een geval gehad. Ich zat op ne zondag op café, ich en Mille hier, hé, en daar zat Stef Hox. Stef Hox, de baas van de Camillon. Ja, ja, de baas van de Camillon, ja. En hij ziet ons in komen en hij zegt: "Nonde.... 't is geen waar". Hij aan de tafel. En wij zetten ons aan. En toen begon Stef te vertellen: ze waren naar Rome geweest. Ja. Naar Rome, dat is ook waar. En zijn zuster was er ook bij, die madame Willems, die aan het stadhuis ... Het Hooghuis. Het Hooghuis ... En hij was aan het vertellen van Rome en honderd vijf en zes. En toen hij genoeg verteld had, toen zeg ich: "Medame", zeg ich, "Bent u op de Sancta Scala geweest ?" "Daar", zegt ze tegen Stef: "Daar, nu weet ge het, hé." "Hoe?", zegt Stef. Ich zeg: "De Sancta Scala", zeg ich, "Als ge daar niet op geweest zijt", zeg ich, "Dan hebt ge Rome niet gezien." "Waar was dat?", zegt hij. Ik zeg: "Als ge Rome, de stad een beetje uit gaat, op die krochtjes aan, die klein straatjes, hé", ich zeg: "Daar hebt ge mannen staan die ezeltjes ... en daar geeft ge een lire aan; ge zet u op zo'n ezeltje en die man vaart (¹) u naar de Sancta Scala. Mille hier, die was ertegen", zeg ich, "Maar ich stapte d'rop, hij kwam na. We hadden al een hele rek gevaren met die beestjes en toen ik halverwege kwam; ik had toch zo nen honger, hé. En ich zag daar zo'n frituur. Ik hauwde (²) op die man zijn schouder. Ich zeg dat hij moest stoppen. En ich naar die frituur toe". En Stef bekeek mij: "Hoe een frituur ?" Ich zeg: "Ja, ja", zeg ich, "Een frituur. Dat is gene friet zoals hier", zeg ich, "Dat zijn allemaal krutlekes". En ich haalde mij daar een maal (³), zo een maal en daar van die rommel op zoals hier, dinge, pickeles, maar het was iets anders. Ich kom terug

(1) bekans = bijna

aan mijn ezeltje, *hé*, en de man marcheerde voorts. En ich at maar. En toen, toen ich aan de Sancta Seala kwam aan de trap, dat is de heilige trap. Daar moet ge op uw knieën opkruipen, *hé*. Daar stapten we af en de man wuifde ons toe en wij vertrokken. Maar ich had mijn maal nog, die was niet leeg. Terwijl dat ich op kroop, at ich. En daar kropen zowel mensen voor mich op. Maar voor mich waren een kudde van 5, 6 chique mamsellen (1). En ich at maar. Toen ich halverwege was, glidste (2) daar een uit. Ich viel op mijn snuit op die, maar ich nog niet van de trap, *hé*, ich mocht voorts kruipen. En ich kroop voort en ich at op, *hé*. Maar Mil die bekeek mij zo vals. Toen we boven kwamen, die zei niks. Die is gegeneerd tussen het volk. Naar de basiliek toe, *hé*. En ich had zoveel plaats, want mijne friet was uit en ich had het papier in mijne zak gestoken, *hé*. En ik had plaats genoeg en Mille bleef maar van mij af (3). En toen we de basiliek gedaan hadden, errond geweest en alles, *hé*, toen zegt hij: "Gij zijt toch, nondedzju, nogal ne nutterik (4)". "Hoe dat?", zeg ich. "Gij had uw mondje heel vol stront hangen van aan die wijven hun gat te vallen", zegt hij.

(1) vaart = rijdt

(2) hausde = sloeg

(3) maal = zak

(4) mamsellen = juffrouwen

(5) glidste = gleed

(6) af = weg

(7) nutterik = smerpoes

Hasselt 2

En het feest, dat was in de Concordia op de Havermarkt

*Vertellers: Antoine (°1899) en Jean (°1901)
Opgenomen: 9 november 1963*

Nu ga ich iets vertellen van Grauls zijn schoonbroer, Dat is voor de oorlog geweest. Die vierde zijn jubilé van 25 jaar

getrouwd; dat is zeker in '25, '26 geweest, rond die tijd. En dat was woensdag van ker-mis. En de feest, ja feest, drinkfeest, dat was in de Concordia op de Havermarkt. En dan werd hem daar een tableau geoffreerd van hij met zijn vrouw, een portret, dat kreeg hij van de maatschappij. En ich zat, en hij ook, langs mich zat de Rutten, die bij u op de Oude Baan brouwer geweest is.

Ha, Milleke.

En aan de andere kant van mich zat de Camiel ..., die met zijn ...

Die met zijn bultje.

En een beetje verder zat Pieters, die van de ... de dirigent, die op het gouvernement (1) vroeger, vòòr de oorlog, was. ... En daar was al gezongen geworden en gebabbeld. En het was altijd dezelfde man, Martin ..., een tenor, *hé*, die zong. Toen zegt Pieterske tegen mich: "Maar nondezjigel", zei hij, "Gaat ge u nu zo laten de baard afsteken", zegt hij. "Gij ene bariton zijnde, wat zou dat toch nondezju enen tenor zijn. Zingt eens een liedje." Ich zeg: "Ja maar, meneer", zeg ich, ich zeg: "Ich heb dat nog nooit niet gedaan, in compagnie opgetreden. En ich zou d'r ook veel mensen maar affronteren bij, niet?" "Ja maar", zei hij. Maar ik was bang, daar zat ene langst mij die dat cantor was in de kerk. En dat was picque-a-picque (2) op de koster. En die had mij een liedje geland (3) over een maand of entigte (4) terug, dat ze vroegere jaren in de Staar in Maastricht zongen. Dat is een zangmaatschappij, een beroemde.

De Maastreechter Staar, die bestaat nog, *hé*.

Ja. En die had mij een liedje geland dat daar altijd gezongen werd op feestjes. Maar, geen muziek bij; zodus ich moest daar muziek op zoeken. Ich had dat dan toch gevonden dat rijnde (5). En ich dacht bij mijn eigen: "Als die feest is en ich zing eens zo get (6), dan treed ich daarbij op". Dat was goed. Pieters kwam nog maar eens aan mich: "Allez, zing

toch eens, zing toch eens". De andere Ich 't park in - ich bleef niet achter mijne stoel zitten - 't midden van de zaal in en ich maakde m'n complementen (1) aan de koster en zijn madame. Ich zeg: "En nu ga ich ter uwer eer eens een liedje zingen van in mijne jongetijd. Ich zal d'r één van zingen, één coupletje en dan is 't amen en uit." En ich treedde aan. En ich bedacht mij zo eens goed en ich begost (8). Ich had al teken gedaan aan *hé*, zo eens gebromd, de piano in gang en ich was vertrokken:

Ik heb daar mooi een lietje, ze heet Adèle een aardig mooi meisje, zo kent ze wel ze is wel wat scheel, maar hindert me niet verzo't word je er dadelijk op als je haar ziet ze zuchte nog, Willem, ik durf haast niet als ze mijn oogjes bezien
Adèle, Adèle, niemand wil nog op je schele oogjes letten
en we drinken en we klinken met kermis dan vieren wij pret
Adèle, Adèle, niemand wil nog op je schele oogjes letten
en we drinken en we klinken met kermis dan vieren wij pret

- (1) op het gouvernement was = in dienst van de overheid was
(2) picque-à-picque = op gespannen voet
(3) gelangd = gegeven
(4) entigte = enige
(5) rijmde = paste
(6) get = iets
(7) maakde men complementen = groette
(8) begost = begon

Leopoldsburg

Ge moest wel hard werken, maar ge had een schoon leven

Verteller : Jozef (°1906) ⇐
Opgenomen: 7 april 1973

Ik zeg, toen was ne schonen tijd, *hé*. Als ik soldaat was in Brussel, toen was dat hier. En

ik zeg, als ge dat moest zien, wat daar aankwam allemaal, als ik jong was. Die maskes (1), die kwamen daar allemaal aan. En dat ik zei van: "Maske, wat komt gij toch hier doen?". "Ja", zei ze, "Mijne vrijer." Ik zei: "Ne vrijer?". Ik zei: "Bij ons thuis zijn 30.000 piotten (2) en daar is geen een maske dat aan de carrés (3) komt", zei ik zo. En dan stond ze daar verwonderd van. Ik zei, neen, dat bestond niet, jong. Maar het Kamp had een naam, *hé*, een grote, kolossale naam. Maar het was hier feitelijk niks. Want als wij jong waren, *hé*, wij gingen niet meer als maar naar de buiten hier zo. Dan hadden wij veel meer plezier als hier. Want hier was dat niks, *hé*. Dat waren allemaal vreemde maskes, *hé*.

Nog redelijk, *hé*.

Dat waren maskes van Luik, Charleroi, Geraardsbergen, Wetteren: al die dorpen dat is hier, dat kwam hier allemaal aangeland, *hé*. Dat ik dikwijls vroeg ook, ik zeg: "Maar hoe komt gij nu naar het Kamp?". *Oh*, ja, maar de één ging het niet goed met haar vader: de ander ging het niet goed met haar moeder: de ander was een voorkind (4), en zo is dat van alles zo, ge weet, dat niet marcheerde. Dat marcheerde niet, *hé*.

Ja, ja.

En daarmee kwamen die kinderen hier allemaal dienen (5), *hé*. En ne keer dat het oktober was, *hé*, dan was het Kamp gedaan, dan trapten die het allemaal af (6). En dan gingen die naar Brussel, *hé*, vanher (7) terug dienen, *hé*.

Die waren dus niet het ganse jaar daar?

Neen, neen, dat was maar het seizoen, *hé*. Dat begost (8) in maart en met Kamp-kermis was dat gedaan. Oktober, dan was dat afgelopen, *hé*.

En wat deden die mensen dan van het Kamp zelf in de winter?

In de winter: nikske. Hier wás maar ene mens, die ik gekend heb, in mijn straat, die naar het fabriek ging. En dat is Jefke Simons hierzo. Hij leeft nog. *Awel*, met uwe bompá, een kameraad van uwe bompá. Die gingken langk naar het fabriek werken. En dat is den enigste dat hier gingk werken. 's Avonds kle-den die mannen hun aan, die stonden met de piotten (1), *hé*, in de café-chantant was dat dan, en *euh*, patisserie aan *allez*, aan alle man, *hé*. Of gelijk wij hierzo, *hé*, kleermaker, *hé*. Moeste-gij u gerieven (2) met de soldaten, *hé*, het kwam de soldaten uit, *hé*. En dat was plezierig hier, *zonne*. Ge moest wel hard werken, maar ge had een schoon leven. Want, *eh*, ik weet nog goed: dokter Vandevelde, en die mens, *hé*, die heeft gelijk gehad. Die zei tegen ons: "Mannen", zei hem, "ulle (10) kermis gaat niet gedaan zijn". We gingen altijd uit, *hé*. We moesten alle dagen werken. Maar ne keer tien uren, moesten de soldaten binnen zijn en dan gingken wijlen (11) uit, *hé*. Dan gingken wijlen uit, *hé*. En dan de officieren gingken uit en de ander officieren gingken uit, maar de soldaten moesten binnen zijn. En dat was tot 's nachts dan, een, twee uren waren wij uit: drinken, biljart spelen, kaart spelen, dat deden wij. Een echt paradijs, *hé*. Het kamp is een schoon dorp geweest, *zonne*.

- (1) maskes = meisjes
- (2) piotten = gewone soldaten
- (3) de carrés = de (vierkante) soldatenverblijven in het Kamp van Beverlo
- (4) voorkind = kind voor een huwelijk geboren
- (5) dienen = als dienstbare (knecht, meid ...) actief zijn
- (6) traptien die het allemaal af = gingen die allemaal weg
- (7) vanher = opnieuw
- (8) begost = begon
- (9) zich gerieven met = zich behelpen of tevreden stellen met
- (10) hulle kermis = jullie kermis
- (11) wijlen = wij

Lommel

Dat was de 'gazet van Maaseik'

Verteller : Jozef (°1899)

Opgenomen: 13 mei 1967

Als (1) ik vroeger nog zo een jongskén was en onze vader was dan op het fabriek, dan klopte die moeder bij ons neven (2) - dat was een tant van mijn moeder - en dan klopte die ooit op de muur, dat we daar maar moesten komen zitten bij hun. En dan hadden ze daar een heel grote schouw, was dat, die was mis-schien van onder 5 meter op 2 meter doorsnee dan. En dan moest ik daar in het hoek-ske in de hoek gaan zitten, waar we heel warm zaten. Daar tasten ze klot (3) en turf heen en hout. En dan hing daar ne ketel over, ne grote koeiketel, zo, waar ze kookten voor de koeien. En dan moest ik altijd in die warme hoek gaan zitten. En daar kon zitten wie dat wou, maar dan zei die zoon daar - die was ook al zo oud als ons moeke of nog ouder: "Dat is daar de plek van de jongen". De jongen, dat was ekik. En dan kwamen daar ook nog ander vrouwen uit de geburen buurten, zo, 'Buurten' zeiden ze. Die kwamen daar praten. En dan die mens, die va... die zoon, die leesde daar de gazet (4) voor, 's Zondags 's namiddags en 's zondags 's avonds. En onze vader was dan de 24 maken (5) en dan zei die: "Kom maar naar ons hier". *hé*. En dan haalde die vent daar voor ieder een 'grésstoof', zeiden ze. Dat was zo een bakskén en daar stond een pot in en daar waren van boven leggers (6) op en daar stond een pot in. En die pakten ze dan eruit en daar deden ze dan van die turf, van die moer (7) dat daar ... van die gedroogde moer dat daar was deden ze dan gloeientige assen in. En daar gingen die vrouwen met hun voeten op zitten. En hun kleer die kwamen rondom op de grond zo. Die zaten dan aan de lamp daar zo of iets, in de week voor wat te stoppen of te naaien. En dan 's zondags 's avonds voor te luisteren hoe dat die de gazet voorleesde. Die

leesde die twee keer per dag voor daar voor die mensen dat niet geletterd waren. Dat was de 'Gazet van Maaseik': dat er hier of daar ne mens van de kar af gevallen was en dat er daar ene verdronken was en dat daar een paard op hol gegaan was en zo van vroeger van die prul, die dat ge nu nog niet meer hoort, *hé*. Auto's waren er toen nog niet, *hé*. En dat er hier of daar ook al eens ene was die dat ook al eens met de velo gevallen was of zo van dat dingk, *hé*. En als ze dan de gazet voorgelezen hadden voor die mensen die dat niet geleerd waren of niks niet, dan begonnen ze deks (*) onderhand (**) over heksen en spoken gaan te vertellen. En dan vertelden ze daar de aldergrilligste (10) dingen. En dan soms dan lette ik daar ook al op en soms ook al niet. Maar ik keek gemeenlijk (11) door de schouw uit van boven hoeveel sterren dat ik kost (12) tellen. En dan kon je daar enige sterren tellen, dek (*) hoven door die schouw uit. En dan begonnen ze daar over heksen en spoken te gaan vertellen. En dan was daar ook nog ne mens die had altijd iets gezien: ne zwarten hond of een zwarte kat of iets of zo met heksen altijd. En dan was hij op ne keer, naderhand vertelden hij, was met varkens aan het rondgaan. En was d'r, met klein varkens zo, daar ging hij de straat mee af, *hé*, en de huizen, of dat niemand geen varken ging opzetten (13). En hij was daar ook gekomen daar ergens en daar stond ook zo een vrouwmens en die zei: "Kom maar eens kijken hier naar mijn, naar mijn varkens". Maar, die meende te komen, maar gelijk ze toen haast aan de kar was, toen stond ze daar almaar te trippelen. Toen kost (14) ze niet voort (15) komen, want die had palm aan zijn karstuk: gewijde palm, waai (*) ze zeggen, *hé*. En dan was daar nen andere mens en die zei: "Als ge daar" - toen was ik al wat groter, *zulle* - en die zei: "Als ge daar naar die bos gaat", daar was zo ne grote hulzenbos, "Als ge daar heen gaat naar die bos. Nu", zei hij. *Het* was al donker, misschien een uur of half negen of negen uren 's avonds. Maar het was toen al langer donker als nu. "Nu siebt (17) en dan krijgt ge nen halve frank", Ik zei: "Geef die halve

frank hier", zei ekik, "Dan ga ik daarheen", zei ik. Hij zei: "Gij zou dat gemakkelijk doen, want gij zijt zo nogal nen ongepoetsten (18), gij zijt nogal ne voorge... zo, gij zou dat gemakkelijk doen". Maar ik dacht 's anderendaags: "Ik ga daar eens kijken naar die bos". En daar stond zo een dennenbos tegenaan zo en die bos, die grote bos, die hulzenbos, dat waren allemaal van die blaadjes met van die pikkels (19) aan. Die stond rondom gans toegewassen (20) en die stond vast neven de weg. En toen was ik in dat bos - dat was ook nog niet hoog - daar was ik door gekropen en daar van achteren moest ik ook kruipen voor erin te komen in het midden. Die oude stronk die wat daar stond waar dat ik begost (21) was, die bos die was al wat gerot, en daar kont ge in gaan staan. Ik dacht: "Ik ga daarin. Ik ga dat niet riskeren, want daar ... En toen stond daar ne nest in van boven. En ik schudde daarmee met dat dingk, voor eens te kijken of dat er geen af vloog, *hé*. En terwijl was daar ne mens op de straat, die kwam daar ook neven. Die was wezen hei kappen of wat, dat weet ik niet, *hé*. En die riep: "Oei, oei, oei", riep die en die ging op de loop, *hé*. En naderhand hoorde ik vertellen dat die bos behekt was. Want het waaide niks, zuiver niks: het was zo stil dat ge nog niet wist vanwaar dat de wind kwam en op ene keer (22) begost die bos gaan te schudden, *hé*. Maar ik zat erin. En ik heb dat nooit toch tegen niemand niet gezegd, *hé*. Ik heb dat zo maar gelaten gelijk dat dat was, *hé*.

(1) als = toen

(2) neven = naast

(3) klot = 'klotkolen', briketten

(4) gazet = krant

(5) de 24 maken = een lange werkschift kloppen, waarbij men 24 uur van huis is

(6) leggers = dwarslatjes

(7) moer = veen

(8) dek(s) = dikwijls, soms

(9) onderhand = ondertussen

(10) aldergrilligste = allerergste

(11) gemeenlijk = gewoonlijk

(12) kost = kon

(13) opzetten = klaarmaken voor de slacht

(14) kost = kon

- (15) voort = verder
 (16) waai = zoals
 (17) sebiet = dadelijk
 (18) 'nen ongepoetsten = een durfal
 (19) pikkels = scherpe punten, doornen
 (20) toegewassen = dicht gegroeid
 (21) begost = begon(nen)
 (22) op ene keer = opeens

Maaseik

En toen ben ik hier in Maaseik blijven vrijen

Verteller : Theo (°1888)

Opgenomen: 23 mei 1965

En die [nl. de moeder] was ook blij wi-j (1) ich ging vrijen.

Was ze blij?

Ja, die meende altijd dat ich geen meisje kreeg, omdat ich dat aan mijne voet had, *hé*. Maar ich had al het eerst gevrijd met eent van Ophoven. [tegen zijn vrouw:] Met To heb ich ooch nog een heel poos gelopen.

Ja, met To van Hoedemakers

Ja, met To. En daar kwam ich met bij ons. Ja, het was toch al een oud. Moeder had hem (2) de koffie gegeven - ich weet het nog goed - het (3) moest ook 's avonds eten met mich. Het (4) was met mich uit geweest. En toen 's anderendaags zag (5) ze: "'t Is toch wel ...". "*Ach* neen, moeder, ich gaan daar niet met." Ich zeg: "Ich heb dat (6) maar eens zo met naar de kermis gebracht." En dan ben ich eens in Neeroeteren gaan vrijen. Bij Theuniske, dat was de brugwachter. Die hadden daar drie schoon meisjes. Drie of vier. En de café was altijd vol. Want vroeger als ge in Neeroeteren gingt, moeste niet veel van uw naas (7) maken, want daar hauwden (8) ze dich op den oren, *hé*. Maar wij waren altijd zo'n lustige jongens: we zongen altijd of hadden altijd plezier. En we waren met die jon-

gens van Neeroeteren sebiet (9) eigen. Daar heeft ons nooit niemand's niks gezegd. Ja, het was dan toch zoever, dat ich daar aan het vrijen was geraakt, met het jongste meisje. Een net (10) kind ook, maar... Dat was ook een Marieke, juist (11) wi-j (12) dit [nl. zijn vrouw]. Een poos gevrijd. En, *eah*, ich kost (13) natuurlijk al een kostuum maken. Ich was toen dat kost ich al, toen. En toen had er (14) zich stof gekocht, die vader, Theunissen. En toen had er daar alles bij gedaan. En toen kwam er mich eens met een pakske naar ons toe. 's morgens. 's Morgens vroeg al. Ik was nog niet ... Het was ooch op ene maandag. Ich was daar weer blijven liggen, maar ich was nog bij ons. En moeder die kende die niet, natuurlijk. "*Och*", ich zeg tegen moeder: "Dat is nen Theunissen van Neeroeteren." "*Oh*". Ich zeg: "Komt maar binnen, Theunissen." Ja, hij kwam binnen. En toen vroegt-er mich ... Hij had toen eerst get (15) met moeder gekald (16). "Ja, hij vrijt bij ons met de dochter", zagt-er (17). "En ich heb hem geer (18)". *Ah*, zo. En hij had dat kostuum voor te maken. "Ja maar", ich zeg, "Dit kan ich toch niet. Dat gaat onmogelijk. Ich heb nog geen naaimachien en ich moet dat dan heel gaan maken bij mijne meester." "Neen", ich zeg: "Neen, dat durf ich niet." Ich zeg: "Dat kan ich niet." Ich zeg: "Als ich nu een machien had, dan zou ich dat wel doen." En stillekes had ik hem toch weg gekregen. En ich ging daar ooch niet meer vrijen. Het was heel gedaan. En dow (19) ben ich hier in Maaseik blijven vrijen. En getrouwd.

- (1) wi-j = toen
 (2) hem = haar
 (3) het = ze
 (4) zag = zei
 (5) dat = ze; bedoeld is 'dat meisje'
 (6) naas = neus
 (7) hauwden = sloegen
 (8) sebiet = onmiddellijk
 (9) net = mooi
 (10) juist = net
 (11) wi-j = zoals
 (12) kost = kon
 (13) er = hij
 (14) get = wat, een beetje

- (15) gekald = gepraat
 (16) zagt-er = zei hij
 (17) geer = graag
 (18) dow = toen

Maastricht

Hoor eens, wie ging op reis vroeger?

Verteller : Leseur (©1901)

Opgenomen: 1 april 1970

’t Is heel veel verbeterd, maar de rustige tijd is er eigen mee weg, *hé*. De rustige tijd; nu is dat zo: voor jonge lui betekent dat niks, *hé*. Die moeten wat van die zjoem-zjoem-zjoem de tam-tam-tam hebben, *hé*. Dat is zo, omdat vroeger ... ze zijn in alles ook zo vooruit gegaan. Wie had vroeger - stel je vroeger voor - wie had vroeger enen dinges, ene grammofoon? Ja, een enkele mens had die, *hé*. En dan werden maar platen gedraaid. Ja. Later kreeg je natuurlijk, na zoveel jaar, kreeg je natuurlijk de radio.

De radio.

De radio kreeg je. Dat was gans anders in een huis. Nu heb je dan ding op die kast. Je draait een knop om en dan krijg je dan verschillende mommebakkes (¹) opstaan. Den TV, *hé*. Ja, dat is gans iets anders. Het is iets goeds, *hé*. Het is iets leerzaams alles, maar het brengt ook veel ander dinger, *hé*.

Ja.

In de gelederen van de lui die daar omheen zitten, *hé*. Wat je vroeger niet zag. Nu is dat, vind ik dat toch wel leuk, zeg, die TV. Dat je ziet, je zit in je kamer en dan zie je dan komt daar deks (²) iets over Rome en dan komt daar iets over Parijs en dan komt daar, ja, pak maar van alle kanten krijg je iets te zien. Waar je vroeger nooit aan hebt kunnen denken, *hé*. Want een gewone mens, ja, een gewone mens, ... Hoor eens, wie ging op reis vroeger? Wie het geld had, ’t Is we zitten hier zo kort ... ja, kort bij de zee zitten we

niet, *hé*. Maar wie had vroeger de zee gezien? Dat was een categorie lui die dat konden betalen. *Hé*. En lui die vrij reis hadden, zoals personeel van ’t Spoor, *hé*. Die gingen dan eens één dag. Dan gingen ze op (³) en kwamen ze ’s avonds weer terug - naar de zee. Maar nu is dat toch algemeen. Wie gaat er nu eens niet naar de zee toe? Wie gaat niet eens naar Italië? Wie trekt niet eens naar Spanje? En wie gaat ... naar de Canarische ... noem maar op, noem maar op, *hé*.

(1) mommebakkes = maskers, eigenaardige beelden

(2) deks = soms

(3) op = heen

Meldert

Dat waren de spoken en de heksen in die tijd

Verteller : Jeroom (©1905)

Opgenomen: 30 november 1968

Vroeger was dat hier in Meldert allemaal bos. Want dan kon gij van hierzo gaan, van achter de kerk konde gij gaan tot Schaffen en dan moest ge dwars door de bos gaan. Want dat durf ik gerust zeggen: ik ben daar vanzeleven (¹) met mijn vader zaliger meegegaan en dan had ik het niet (²), dan was ik niet te kloek (¹) als ik daarbij was. Als we daar in den donkel (⁴) door die straten moesten gaan. Dat waren allemaal bossen. En wat ge nog ene keer had, dat waren deze, dat waren van die tronk... van die tronkbomen, *hé*, van die ’sönken’ gelijk ze zeggen, *hé*.

Hoe zegde?

Van die ’sönken’. Dat zijn van die, van die stambomen met takken op, waardat ze het hout vanaf kappen in de herfst, *hé*. En die stonden daar. En als het dan zo een klein beetje maneschijn was, en ge zag daar zo een tronk staan met zijn armen omhoog, dan dacht ge: "Daar staat ene mij af te wachten (³)". Ja, dat was gelijk in de tijd vroeger: de

heksen en de spoken. dat heeft hier ook bestaan. Dat heeft hier ook bestaan, *hé*, vroeger jaren. Dat ze alles 't ondersteboven zetten. Ik heb dat dikwijls horen vertellen van mijn vader zaliger. Die vertelde mich dat, *hé*. Dat ge als ge op ne morgen thuis, *eh*, in het dorp kwam, dan hangden alle schilden (6) van de cafés, *hé*, den ene hing zijn schild bij nen andere café. Dan hadden ze die allemaal omgedraaid. En als ge 's morgens op komt, dan stond er een kar boven op het dak. Dat werd allemaal gedaan, *hé*. En 's avonds als ge ergens door ging, door zo een klein wegske, *hé*, ja, door ne bos of zo, en daar was nen diepe gracht, dan kwam daar opeens ene met een groot laken op zijn kop, *hé*. En ze wisten dat die mens daar moest doorkomen, omdat ze dat afgesproken hadden. En zo zijn er geweest, mensen, die daar ne schrik van gepakt hebben en die daarvan gestorven zijn. Dat waren de spoken en de heksen in den tijd. Ik heb dat dikwijls horen vertellen.

(1) vanzeleven = vroeger ooit

(2) en dan had ik het niet = voelde ik mij ongerust

(3) kloek = dapper

(4) den donkel = de duisternis

(5) mij af te wachten = mij op te wachten

(6) schild = uithangbord

Sint-Truiden

Mijn eerste voetbalschoenen die ich kocht

Vertellers: Albert (°1922) en Frederik (°1928)

Opgenomen: 31 oktober 1970

Ja, mijn eerste voetbalschoenen die ich kocht, *hé*; Freddy, die kosten me 5 frank in die tijd, 5 frank.

5 frank. En toen woonden ich nog op de Kriesel.

Oh ja. Ja, ja.

En dat was nog maar tussen kwajongens dat we gingken voetballen. In die wei van Gilla Buis. En toen, als ich 14 jaar was, toen zijn ich gaan werken in de gieterij.

Dat was bij Coenen, *hé*?

Dat was bij Coenen in de gieterij, ja. En toen, mijn eerste paar voetbalkousen die strikte (1) Odette (?) mich: geel-blauw. En toen gingk ich op entremet (2) op de plein hier, bij de scholieren. En toen heb ich bij de scholieren gespeeld een volle seizoen. En ich maakte het meeste goalen.

Dat was in de opkomst van den STVV van Sint-Truiden of wat?

Ja, dat was in ... dat was in '37.

'37 ?

'37. En daar speelden ich inside. En ich maakte op één seizoen 16 goalen.

16 goalen, *sé*.

Ja, 16 goalen op één seizoen. En toen ben ich naar de juniors overgegaan.

Toen speelde Jeanke Van Waarbeek daar ook bij mee?

Jeanke Van Waarbeek heeft daar met mij gespeeld. En bij (met) Hommers heb ich gespeeld.

Bij Guillaume Hommers.

Ja. En toen het jaar daarop naar de juniors overgegaan. En toen op 'ne Kerstmis, '39 - dat was 'ne strenge winter, *zonne*, toen kwamen hier een paar Tongerenaren spelen en toen viel ich op mijnen arm.

Dat weet ich nog.

Dat zult ge nog weten, *hé*?

Dat weet ich nog.

Dat ich toen 'nen dikken arm had.

Dat weet ich nog, ja.

En toen mocht ich niet meer spelen van thuis.

Neen, dat weet ich ooch nog.

Ja, toen brook den oorlog uit en ging ich toch terug en toen heb ich in de tweede ploeg gespeeld, twee, drie matchen. En toen zetten ze mij eens d'ruit in Velm. Begint een andere in mijn plaats te spelen, die in die plaats ... was. En ich deed al mijn kleren weg. Ich verkocht alles. En tijdje daarna, ne kameraad die met mij ook nog voetbalde, en toen kwamen die boerenploegskes op van ... Heers, Brustem en Velm en consorten. Toen ging ich in ... spelen. En dat was nog dien tijd van die fameuze dikke schoenen, die gij dan verder rats versleten hebt.

Ja.

En toen heb ich daar twee jaar gespeeld. Ook als inside. En daar heb ich ook redelijk veel goalen gemaakt, *zur*.

En toen ben ik getrouwd en toen ben ich toch uitgescheid (1) met voetballen.

(1) strikte = breide

(2) entrement = training

(3) uitgescheid = opgehouden

Tongeren

Hier hebben ze gouden WC's

Vertellers : Albert (°1919) en Pim (°1942)

Opgenomen: 14 april 1976 //

Als Tongenaar kom ich eens met mijne kameraad in Antwerpen. En we hadden al het ene pintje daar gedronken en het andere pin-

tje daar gedronken. Staat een vrouw aan de toog in Antwerpen in zo een klein cafeeke. En mijne kameraad zegt: "Ich moest wel eens pissen gaan", zegt-er. Tja, hij gaat achter uit (1). Een kwartier erna komt hij terug in, en hij zegt: "Albert", zegt-er. "Gaat hier eens naar de WC", zegt-er. Ich zeg: "Voor wat (2)?" "Hier hebben ze gouden WC's", zegt-er. Ich zeg: "Allez, gaat door (3), gouden WC's!"

Zagt-er (4) "WC's" of zagt-er "huiskes"?

Neen. "WC's", zagt-er. Ich ga achter uit, ich kom terug en ich zeg: "Ge hebt gelijk. Kom we drinken ons pint uit en wij gaan, *hé*". Veertien daag erna waren we terug in Antwerpen, *hé*. Ich zeg: "Medammeke, hoe gaat dat hier nu zo?", tegen die madamme, *hé*. "Och meneer", zegt ze. "D'r is toch niet veel meer te verdienen", zegt ze. "Ich denk als wij hier gaan sluiten", zegt ze. "Dat wij dat niet meer voorts gaan doen", zegt ze. Ich zeg: "Maar madamme, gij hebt toch niet te klagen", zeg ich, *hé*. "Waarom dat, meneer?", zegt ze. Ich zeg: "Gij hebt die gouden WC's", zeg ich, *hé*. "Wat?", zegt ze. Ich zeg: "Ja, we zijn hier geweest verleden week en toen zijn we op de koer (5) geweest", zeg ich. Ich zeg: "En gij had een gouden WC staan". "Een gouden WC?", zegt ze. "Petrus", zegt ze. "Kom eens af (6). Kom eens gauw af." De man komt af gelopen: "Wat is dat?", zegt-er. "Is 't vuur?" "Neen", zegt ze. "Hier zijn die twee die over veertien daag (7) in uwe bombardon gescheten hebben", zegt ze. Kwestie dat dat ne muzikant was, die man, *hé*. Ich ben geen muzikant, *hé*.

(1) achter uit = naar achteren.

(2) voor wat = waarom

(3) gaat door = uitroep waarmee ongeloof wordt uitgedrukt

(4) zagt-er = zei hij

(5) op de koer = naar het toilet

(6) af = naar beneden

(7) over veertien daag = veertien dagen geleden

Uikhoven

Ja, en dat was toen in die tijd: de Bokkenrijdersbenden...

Verteller: Ferninand (°1912)

Opgenomen: 1 maart 1970

Daar was ene schout, noemden ze dat, dat was zo'n soort politiecommissaris, en die - die naam juist herinner ich mich niet meer - maar ik weet dat het, ene van die was enen Declerck (1). En die woonde, als ik goed meen, in Maaseik. Maar dien andere die woonde in Sittard. Die waren bijeen en die hadden zich dat dan bijeen afgemaakt (2) van daar tegenover, tegen die Bokkenrijders zich te gaan verzetten met die toen bestaande politiemacht of die gendarmes of die gemeentepoliskes, die veldwachters of die wat ze daar hadden. Ja, *voilà*, dat was dan gebeurd en ze zaten verscheide(ne) keren d'rachter en ze hadden d'r al gepakt. Speciaal was daar in die tijd die Declerck, die had zich vermomd, ook als werkman, als min of meer nen arme mens. En die ging dan in die cafeetjes die wat bekend waren, in die achterbuurten van die dorpjes, verdachte cafeetjes, 'stamineekes' noemden ze die in die tijd. Ja, en daar kwam die dan meer zaken op de hoogte van. Ja en dat was goed gegaan: op het lange laatste (3) wisten ze: daar en daar gaan ze heen, want dat was altijd met grote benden, *hé*. Die lui in die tijd die hadden niks. Hier in Limburg, in Bels- en Hollands-Limburg, ja daar waren niet veel fabrieken, waren heel min. Hetgeen die gewone lui get (4) aan konden verdienen, dan gingen ze naar Duitsland naar de brikken (5). Ja, als die dan terugkwamen, dan hadden die een paar cent verdiend. Maar dat was hier in regel (6) zo: als ze hier binnen kwamen in veel van die huizer hier, die ouw huizer die hadden zelf geen vloer in het huis. De lui die binnen kwamen: geen tafel, geen stoel. Bijgevolg ook niet veel op de tafel. Ja, dan moesten die lui maar pakken hetgenige dat ze kosten (7) kriegen. Ze zagen dat ze bij hun bin-

nen kwamen en dat 't niet veel was en wat deden ze? Ze draaiden zich terug en gingen hier of daar naar zo'n stamineeke. Ja, daar was schnaps, *hé*, dat werd gedronken. Daar was niet veel bier in die tijd. En dan zeide ze: "Nen dubbele. Nog 'nen dubbele". En dan kwamen ze af en dan hadden ze een stuk in hun voeten (8). Ja, dan was 't ruzie. De vrouw vraagde get (9) centen voor wat levensmiddelen, te eten te kopen. Maar daar was niet veel. Ja, en dat was toen in die tijd: die Bokkenrijdersbenden dat kwam op. En ieder gemeente - wi-j (10) ich uch (11) zei daar - dat hadden ze zo en zoveel van die armen, die sloten zich daarbij aan. Den ene al een beetje brutaler als den andere. En werkelijk daar werd brutaliteit begangen (12), want dat was in die tijd een gekende bende hier, in heel Limburg. Tot zelfs in Frankrijk spaken ze daarvan.

(1) enen Declerck = bedoeld wordt drossaard Clerckx

(2) afgemaakt = afgesproken

(3) op het lange laatste = uiteindelijk

(4) get = iets

(5) gingen ze naar de brikken = als seizoenarbeiders naar de steenbakkerijen gaan in het nabijgelegen Duitse Rijnland

(6) in regel = normaal

(7) kosten = konden

(8) een stuk in hun voeten = dronken

(9) get = wat

(10) wi-j = zoals

(11) uch = u

(12) begangen = begaan